

ŠARL NODIJE
JOVAN ZBOGAR

 Kraganovic
izdavačka produkcija
BEOGRAD
2005.

DRUGO IZDANJE

Naslov originala

Charles Nodier
JEAN SBOGAR

Édition CHAMPION, Paris

PREDGOVOR AUTORA

Neću reći koje okolnosti su me navele da objavim 1818. roman Jovan Zbogar, skiciran 1812, na mestima koja su ga nadahnula. Zadovoljiću se s tim da pribeležim u prolazu da sam tada ulazio u vrlo ozbiljnu karijeru u kojoj sam napravio tek jedan korak, te da mi je taj obzir branio da stavim svoje ime na naslovnu stranu. Politika Jovana Zbogara je bila zapravo loša preporuka za čoveka koji je nameravao da predaje političke nauke u maloj Tatariji, pa se niko neće začuditi što je autor, prepoznat uprkos svojih predostrožnosti, uvrstio u indeks kao svoju knjigu. Moglo bi se suditi uostalom, prigodom ovog izdanja, o smelom duhu saglašavanja i sposobnosti prilagođavanja na privlačne ustupke koji me je usmeravao u svim važnim poslovima moga života.

Uspeh me je ovoga puta obeštetio za nepostojanost naklonosti. Bezimeni mi je doneo sreću u časopisima, gde je uvek dosta rado tolerisana prolazna slava kakvog novog spisa, kad ne povlači za sobom sticanje imena. Izraz jednog trenutka koji je proizvela ta sitnica bio je uostalom vrlo stran suštinskoj vrednosti knjige. On je poticao iz opšte nastrojenosti duhova koje su događaji iz prethodnih godina malo po malo vratili učenjima o slobodi, a karakter mog junaka mi je dopustio da njihovom poslednjem utisku pridam teorije za koje sam daleko od toga da prihvatim odgovornost u svakom pogledu. Ona je tada bila ozbiljna, a to bi bila možda još više kad bi proleterti čitali romane. Uživam u pomisli da napredak civilizacije još nije dovde dopro i da sanjarije mog Graha iz Splita do novog poretka neće izvršiti veći uticaj na učena društva od onih boga koji je obožavan u ulici Tebu.

Treba međutim da je moja brošura u dve sveske ponela kakav otisak nekog muškog karaktera, pošto je pronađen samo jedan čovek kom će se pripisati, a to je bio (ponizno molim za oprostaj njegovu plemenitu uspomenu) moj slavni prijatelj Benžamen Konstan. Novinari koji su pomislili da su bolje upućeni, a koje je zavela ko zna kakva mešavina ljubavnog asketizma i očajničke filantropije što su se mešali u toj dramici, optužili su gospođu de Kridene, koja nije bila muškarac, a koja je počinjala da gubi pol. Nisam se umešao u tu borbu koja nije mogla dugo da traje. Adolf i Valeri su odgovarali za svoje autore.

Evo sam dospao do priče o mom najsajnijem uspehu, i uopšte ne mogu da se prevarim, jer nisam zaveden kvantitetom. Iznosim činjenice, a to je dovoljno da se ugodi mojoj smernosti. Mislim da sam negde rekao da je predgovor delo oholosti; to drage volje ponavljam. Čedne oholosti uostalom, i gotovo dostojne sažaljenja, da onaj što se temelji na halabuci kakve knjižice, a koji traje tačno onoliko koliko je potrebno da se isprati od časopisa do prese za preradu papira, očekujući da doživi novi preobražaj u kalupima kakvog kartondžije! Stara Mari de Gurne, dična Montenjeva družbenica, divno je izrazila moju misao u jednom uzvišenom stihu koji će izazvati zavist kod naših mladih i blistavih pesnika:

Čovek je senka sna, a njegovo delo je njegova senka.

Uistinu, Jovan Zbogar je samo moja senka, u najboljem slučaju, ili sam se grdno prevario u pogledu jasnog mesta što ga zauzizam pod suncem.

Ime autora Jovana Zbogara se vratilo u Pariz sa Sv. Jelene. To nije moje najduže putovanje, ali je to odiseja mog ugleda. Nikad je nećemo popraviti da poleti tako daleko. Napoleon, čiji književni ukus nije bio baš pouzdan, svedoči o osobitoj naklonosti prema varljivim epskim pesmama Mekfersona i homerovskom pastišu Lisa de Lansivala, dva dana se bavio Jovanom Zbogarom. Engleske novine su objavile da je proveo jednu noć čitajući ga, a nekoliko sati u beleženju primedbi na primerku koji je ostao, prema tome kako su mi često govori-

li, u rukama generala Gurgoa. Što se tiče sećanja na moje ime, neće biti sasvim neophodno, da bi se pretpostavilo da ga je ono sačuvalo, pripisivati mu Cezarovu moć pamćenja, koji je zvao, svakog po svom imenu, četrdeset hiljada vojnika koji su ga pratili u Farsalske doline. Da je Napoleon stvarno verovao, kao što je diktirao svojim hroničarima, da se nije dogodilo za njegove vladavine, da je uhapšeno dvadesetšestoro ljudi bez sudskog naloga i bez hapsenog zapisnika, sa pečatom obogaćenim njegovim carskim potpisom, ja sam se sasvim mogao tu naći. Ta posebnost se srećom objašnjava na jedan još prirodniji način, jednom vrlo jednostavnom činjenicom. Jedan od Napoleоновih prijatelja, na Sv. Jeleni, bio je i moj prijatelj u Parizu, 1814, a on je znao priču o Jovanu Zbogaru, iz vremena kada nisam nameravao da je dovršim. Ohol sam, ali sam iskren; takva okolnost odbija mnogo od slave koja bi proistekla po mene da me je otkrio Napoleon, a ja bih se drage volje odrekao tog sumnjivog zaglavljaja slave da mi je bilo dopušteno da se ogrešim o svog izdavača.

Kako god bilo, ta preporuka, prispela s visokog mesta, verovatno je izazvala malo gundanja u kancelariji redakcije bonapartističkih podlistaka, gde nisam uživao veliki ugled. Pretpostavljam da je u početku bilo dosta ozbiljno pitanje doznati da autor Jovana Zbogara nije dobio nešto malo na značaju, ili da Napoleon nije podetinjio. Kako meni nije bilo suđeno da budem postavljen u takvu ravnotežu, danas se malo ustežem da to kažem. Razmišljajući jednako o tome, urednici, koji su bili spretni ljudi, a koji su otad to vrsno dokazali, odlučili su se za srednje rešenje. Bilo je rešeno da se ništa ne izmišlja u književnosti, što je u potpunosti i moje mišljenje; da je to zabranjeno više nego ikome piscima koji nisu u Akademiji, što ja ne prihvatam na tako isključiv način, te da bi svaki čovek koji se usudio da sačini Jovana Zbogara bio ubeđen da ga je ukrao. To rešenje je prošlo, moram to da kažem, jednoglasno. Kraljev tužilac nije uopšte poveo istragu. Njemu je ipak bilo lako.

Bajron se upravo pojavio, na francuskom, usred rasprave, pa je najednom bilo primećeno, toliko su duboka oštroumlja zlovolje, da je moj nesrećni lopov ukraden iz Gusara. Istina je 5 da je Jovan Zbogar bio stariji četiri ili pet godina od njegovog

izmišljenog prvenca; ali ne zagleda se tako pomno kad se raspravlja s jagnjetom. Kritika ima jedno lice. Pročitao sam Bajrona, za kog jedva da sam znao tako što sam čuo da ga dva ili tri puta pominju kod gospođe de Stal. Otad sam ga često čitao sa divljenjem zbog čega mi on ne duguje zahvalnost. Gusar liči na mnoge stvari, kao i sve ono što će biti napisano od sada do kraja vremena. Meni je bilo nemoguće, a time iskazujem kompliment Bajronu, da mu pronađem i najmanju vezu s Jovanom Zbogarom. Svakako, to nije bila prilika da se kaže, ni u kakvom mogućem značenju, da se srodne duše sreću. Da sam ja bio Bajron, podneo bih tužbu. Bajron, koji je znao francuski upravo kao što ja znam engleski, uopšte se nije žalio. Umro je a da nije otvorio ni Jovana Zbogara, ni časopise u kojima je o tome reč, pa to nije ni bio uzrok njegove smrti.

Nisam se ni ja žalio. Bibliografija me je obavezivala na nekoliko načina. Uvek sam se predano bavio samo njom, a kako je njen posao da rasvetli datume i da ispravi književne nepravde, nadao sam se da će me ona osvetiti, ako ikada, bibliografija i ja, stignemo rame uz rame pred potomstvo. Upravo tada se štampao, na veličanstvenom papiru i ukrašen na naslovnoj strani naučnim sidrom Alda, odličan Katalog biblioteke jednog amatera. Učeni i oštroumni autor se dobro čuvao da mi ne prebaci da sam krao Bajrona, bio je prejak za to po jedno-vremenosti knjiga, pa je uvažio kao njihovu prednost te budalaštine, dobre u najboljem slučaju za mudrenost kakvog časopisa; ali, pošto je osudio tu slatko-kiselu polemiku, u kojoj je verovatno zaboravio da ja nisam sudelovao, oglasio me je za lopova, u svojstvu porotnika-kritičara. Promenjeno je bilo jedino ime pokradenog. Reći ćete mi da lopovi ne znaju uvek ime ljudi koje kradu; ali bili biste i vi možda zbunjeni kao ja ako bi vas optužili da ste pokrali Čokea.

Ta notica, mnogo više slatko-kisela, da ne kažem kiselija od moje polemike, na koju nikada nisam pomislio, uronila me je u surovu preneraženost. Našao sam se pogođen i nabeden, u knjizi obdarenoj životnim načelom, za zločin da sam pokrao Čokea, ja koji nisam znao za Čokea, iako ga je Lamartelijer bio preveo, a jedan primerak pomenutog prevoda pomenutog Čokea na finoj beloj hartiji s marokansko-plavom poledinom

se nalazio u biblioteci g. Renuara; ja koji nisam bio dostojan da 1812. poznajem Čokea, pošto nisam poznavao Bajrona, svuda sam se raspitivao za Čokea! Počeo sam na kraju da stičem uverenje da je Čokeov komad postojao samo u jednom primerku, koji je zauzimao svoje mesto kod g. Renuara, kad mi je moj dobar drug, g. de Pikserekur, saopštio da je Čoke zaista bio autor jedne drame koja nije imala nikakve veze s Jovanom Zbogarom, te da je, on, sačinio melodramu koja je vredela sto puta više od Jovana Zbogara i Čokeove drame. Nije mi bilo teško da mu poverujem, ali sam hteo samo s komadima u ruci, toliko mi je bilo stalo, u mojoj književnoj nevinosti, da procenim da nisam pokrao Čokea.

Na kraju sam ga pronašao. Kakvo poniženje, blagi Bože! Najpre, moj junak se zove Jovan Zbogar, Čokeov Abelino; a moj učeni sabrat iz drevne Keltske akademije, Eloa Žoano, dokazaće vam kad god poželite da je to doslovno jedno te isto. Kao drugo, Abelino je plemić koji se izdaje za razbojnika, a Jovan Zbogar je razbojnik koji se izdaje za plemića. Plagijat postaje osetan. Kao treće, Abelino je oženjen najbogatijom naslednicom Republike, a Jovan Zbogar odbija da oženi devojkicu koju voli, iz straha da je ne uprlja svojim beščašćem. Književna krađa je očigledna. Kao četvrto, Abelino spasava svoju zemlju izdajući veru koju je dao lopovima; a Jovan Zbogar, čiji su nazori sezali samo do slobode ili gubilišta, odlazi u smrt sa svojom družinom. Ovde drskost krađe ide do bestidnosti. Konačno obe radnje se odvijaju u Veneciji, gde nikom nikad nije palo na pamet da se smesti neka druga radnja romana, a to je, ovoga puta, kao da ste me uhvatili s rukom u Čokeovom džepu!

Veoma sam osetljiv na onaj deo književne kritike koji upliće moralna pitanja. Nisam imao nikakvog posla s Čokeom, ali mi se činilo da je svako mogao da kaže videći me da prolazim: Evo Čokeovog plagijatora. Doznao sam da je Čoke bio jedan od istaknutih talenata kakvi se sreću često na putevima slave, a na tom putu, ja sam bio potpuno uveren u svoj alibi; ali to me nije umirivalo. Priviđali su mi se Čoke i Abelino. Imao sam noćne more Čokea i Abelina; zaradio sam boleštinu od koje me je spasilo samo osećanje moje vrline. Držao sam 7 zapravo jednu prilično veliku utehu u rezervi u savesti moje

nepravedno osumnjičene svesti: to što nisam imao potrebe da uzimam Jovana Zbogara ni od koga, pošto sam slučaj u dugovao prednost nimalo priželjkivanu, po svemu sudeći, da sam ga upoznao dosta prisno.

Dok sam o tome razmišljao, dogodilo se nešto čudnovato; to je da se na moju knjigu zaboravilo tako potpuno kao da nikada nije ni objavljena. Morao sam se rešiti da sačuvam svoju odbranu za treće izdanje. Danas kad se ponovo pojavio Jovan Zbogar, pa će možda biti o njemu reči do sutra, smatram se obaveznim da izjavim da niko na svetu ne može da me nabedi za plagijat u ovoj stvari, sem ako to nije, možda, sudski pisar iz Lajbaha u Kranjskoj, časni g. Repišić, koji je hteo da mi da u to vreme, drame iz sudskog postupka, da u njima ispravim nekoliko slavoniziranih germanizama za koje se bojao da se ponekad učinio odgovornim u žaru pisanja. Svečano izjavljujem osim toga da se sve što sam uzeo iz njegovih akata svodi na izvesne činjenice koje ne bih mogao bolje da izmislim, kad bih bio Čoke, i da nema ničeg u mom srcu što mi prebacuje da sam se ogrešio makar o jednu od formi njegovog stila, budući da se taj dobri g. Repišić vrlo tvrdoglavo držao pisarskog uzora, koji nije onaj romana.

Reći će vam u Istri, Hrvatskoj, u Dalmaciji, kada se potrudite da otud pribavite informacije, da nisam previše napregao mozak da bih smislio ime Jovana Zbogara. Moj glavni lik se zvao ili se nazivao Jovan Zbogar, pa pretpostavljam da bi vam to dečica s obala Tršćanskog zaliva potvrdila isto kao i ja, jer ime vođe hajduka ima istu povlasticu kao i ono osvajača; sećaju ih se svuda kuda su prošli. Sudom koji ga je osudio predsedavao je g. grof Spalaten. Sudije kojih se sećam bili su g. de Kaupferšajn i g. de Žiselon; visoke funkcije ministarstva javnih poslova vršio je, sa punim autoritetom jednog mladog i dragocenog talenta, g. Deklo, carski državni tužilac, koji sada zauzima istaknuto mesto među advokatima kasacionog suda, a koji će me drage volje braniti, ako mi bude potrebna njegova pomoć u krajnjoj instanci, od opakog nabeđivanja da sam Jovana Zbogara uzeo iz Čokeove tragedije. On zna da sam ga našao sasvim gotovog.

Jovana Zbogara je sud ipak upamtio samo po tom više nego ljudskom izrazu lica koji je bio karakteristična crta njegovog ličnog opisa, a zbog kog je smatran, prema Šilerovom izrazu, za anđela, demona i boga. Moralni interes njegove odbrane sastojao se u tome da umre pod nejasnim imenom običnog morlačkog pustolova, izmičući se svakom identitetu primamljivog poistovećenja čije bi sramoćenje trebalo da pogodi sva njegova prijateljstva i okalja sve njegove ljubavi. Na pitanja svojih sudija je odgovarao samo sa slavonskim afirmacijama i negacijama, a ako se umalo nije odao, to je bilo jedino prilikom čitanja glavne presude, izrečene na francuskom, a koja je pogadala u njemu samo običnog razbojnika. Smrkavalo se do te mere da smo bili prisiljeni da unesemo baklje. Ja sam stajao naspram njegove klupe; zapazio sam da je slušao taj jezik koji je bio odbio da razume i da mu je izraz radosti obasjao oči kada je uspeo da shvati iz teksta presude da je ona odbacila dela koja su se vezivala za njegove pseudonime iz Nemačke i Italije. Taj pogled što je zračio srećom, ja sam ga možda presreo, jer to nije bio slučaj s ostalima u sudnici. Eto zašto sam napisao novelu naslovljenu Jovan Zbogar.

Osuda Jovana Zbogara je bila pravni čin kom je nedostajala materijalna potvrda krvavog pogubljenja; ali koketni ceremonijal naših filantropskih kodeksa zahtevao je spravu koja nije bila poznata u toj zemlji. Trebalo je dakle da se Jovan Zbogar spremno moli u svojoj ćeliji za dan izbavljenja kada će kakav tesar iz grada Argonauta uspeti da postavi na nogare dve duge paralelne motke, i kada će neki kranjski oruđar pristati da na njih namesti sečivo koje je u stanju da odseče ljudsku glavu. Pokušaji su bili tako nevešti i nesrećni da su verovatno naterali ljude iz Države da očajavaju nad ilirskom civilizacijom. Ono što je izvesno, jeste da smo je napustili nekoliko meseci kasnije, sa malom uverenošću da je moguće usavršavati pokorene narode. Nismo im bili ostavili čak ni giljotinu!

Jovan Zbogar, oslobođen presudom u formi jedine brige koja je remetila njegov san, postao je komunikativniji i otvorio se bez teškoća prema ljudima u koje je smatrao da može usaditi neku veru, naročito kada su mu ponudili kao garanci-

ju dotad neprekršenu zakletvi karbonarstva. Tada sam ga video u dva ili tri navrata, daleko nadmoćnijeg od Jovana Zbogara kog sam pokušao da naslikam, a možda i od svih tipova istog karaktera koje nude roman i poezija, od Servantesovog kapetana Laroka, do Čarlsa Mura iz Lopova. Govorio je gospodstveno i često uverljivo, francuski, italijanski, nemački, savremeni grčki i većinu slovenskih dijalekata. Neke od fraza veoma heterodoksne mudrosti, od kojih sam sastavio svoju Beležnicu, izvučene su iz njegovih razgovora s krajnje tačnom doslovnošću. Dodaću samo nekoliko pojedinosti njegovog portreta za čitaoce koji hoće sve da znaju, a koji ne praštaju novelisti ako se udalji od istoričara i u najmanjoj pojedinosti; ali ne bi se moglo ugoditi svim ukusima. Nisam li imao nekoliko rasprava sa ženama zato što sam mu ostavio alke u ušima?

Jovan Zbogar nije imao zlatno-plavu kosu koja pridaje živopisnu lepotu ljupkim glavama sa Severa i Zapada. Vukla je otprilike na bakarno-crvenu, boju vrlo cenjenu na severu Italije, ali koja nema prođu u Parizu, a čiju draž bih imao utoliko više muke da shvatim, da mi je jedino poređenje koje mi je palo na pamet žrtva jezičkim konvencijama. Ona ne izražava njevu nijansu koja je varirala u očima od svetlosti svih odsjaja deset metala sjedinjenih u topioničarskoj peći, od trenutka kad se plamteći razliju, do trenutka kad pocrne ohlađeni. Mogli bismo ipak da dočaramo sebi promenljivost boja njenih teških i talasastih pramenova ako smo kad videli erupciju vulkana od početka do kraja. Nekom osobenom čudnom igrom prirode, njegovi brkovi i brada, koje je pustio da narastu u tamnici, bili su crni poput bruniranog čelika.

Često jahanje je upadljivo iskrivilo noge Jovana Zbogara, ali mu je poprse bilo široko, naročito u ramenima, da se ne bismo iznenadili pomisli da su mu se podupirači savili pod teretom. Vrat mu je naprotiv bio krajnje vitak prema dole, možda zbog njegove dužine. On se šalio s užasavajućom radošću u vezi te prednosti svoje građe, a ta stravična šala je bila takva da više volim da vas ostavim da nagađate nego da je napišem.

Lični opis nije mogao da prenebregne belu, finu i ženstvenu ruku Jovana Zbogara, koja je na neki čudesan način, zaista, bi-

la u suprotnosti s ostatkom njegovih vitkih, ali robusnih i gotovo atletskih oblika. Nikada nisam video lepšu; zakleo bih se, gledajući ga, da je bila u punoj meri u stanju da nosi četrnaest dragulja koji su je krasili na dan njegovog hapšenja, koji su bili procenjeni na osamdeset hiljada franaka, a koji su, čast draguljarskim ekspertima, vredeli verovatno više. Ne bismo se začudili, da smo je videli kako izlazi iz rukava kakvog venecijanskog gošpara, da je u stanju da drži mač, a još manje da njim spretno rukuje na čelu kakvog eskadrona; ona bi međutim zdrobila, kad bi se potrudila, šipke, reze, rešetke, gvozdena vrata.

Nedostajalo bi nešto portretu Jovana Zbogara kad ne bih skicirao važnu moralnu crtu: to je bila neka vrsta kraljevske nadmenosti koja se očitovala u celoj ličnosti, u njegovom držanju, njegovim stavovima, vladarskom pogledu, prezrivom osmehu, uzvišenom govoru, prekom i naredbodavnom, ali pre svega u grubom i pretećem prevoju koji je on kotrljao, usecao u bore, lomio u oštre uglove, ukrštao, tako da kažem, u munje između obrva, na najmanje protivrećenje. Ta divlja manifestacija despotske volje bi me prestravila s visine kakvog prestola, ali ne bih umeo da izrazim koliko sam je smatrao veličanstvenom na slami osuđenika, među potčinjenim zatvorskim čuvarima koji su ga okruživali kao komornici i koji su prihvatili kao oprost naređenja nesrećnika kog je pravda upravo izručila dželatlu.

Jedne noći, zatvorska vrata je otvorio događaj više sile, koji je bio stran Jovanu Zbogaru i njegovoj družini, a o kom ću ispričati priču negde drugo ako se ukaže prilika, ili ako ljudima ne dodija da me slušaju dok pripovedam. Svi zatočnici su pobešli; iščezao je nastojnik; osoblje se razbežalo. U zoru, svi izlazi su bili slobodni. Jovan Zbogar je izašao poslednji, smestio na sigurno jednu staricu koja je s njim bila uhapšena a koju je tužilaštvo predstavilo kao njegovu majku, otišao da potraži svoga konja u nekoj krčmi u predgrađu Krakava gde ga je bio ostavio, dao mu ovsu, zaputio se put Istre i zanoćio u Adelzbergu; dva dana kasnije, bio je opkoljen u drevnim zidinama Duina, a ostalo se dogodilo onako kako sam rekao, ili približno

tako, pošto nisam smatrao da roman treba da se drži otrcane priče, a ko god se razume u ovu vrstu kompozicije uopšte se neće začuditi što sam izbacio preobimnu epizodu iz Ljubljane, uprkos njenom razvoju, da bih brže stigao do raspleta u Mantovi. Tamo je umro Jovan Zbogara na gubilištu koje se napilo, priča se, krvi hiljadu njegovih drugova, u šta je teško poverovati i što ne garantujem. U Mantovi, nikada se tesari i oruđari nisu oglušili o poziv vlasti, kada se radilo o pripremama za izvršenje kakve smrtne kazne. Zvanični instrument sudskog pogubljenja tamo se očuvao po predanju od pamtiveka, kao i na najvećem delu apeninskog poluostrva, što dobro znaju ljubitelji klasičnih studija srednjeg veka, preko jednog od divnih bakroreza kojim je Bonasone obogatio u Bolonji 1555. od-vratne ambleme Akila Bokiusa, a za kojima bibliomani malo tragaju u primercima iz 1574. koje je doterao Ogisten Karaš. Usavršavanje će dalje učiniti svoje: giljotina nije njegov izum.

Pojedinosti u koje sam upravo zašao nisu u potpunosti svu-da nepoznati. G. Persival Gordon, koji se potrudio da prevede Jovana Zbogara na engleski, u prvom izdanju, izjavljuje u predgovoru iz 1820. da je Jovan Zbogara istorijska ličnost, čij pusto-lovna slava još uvek živi u venecijanskim državama. Barem ni-je Engleska ta u kojoj su mi pripisali nedopušteno oponašanje jedne engleske poeme koja je tamo bila veoma popularna, pa me to teši.

Ostaje mi još samo da kažem nešto o onome po čemu će se razlikovati ovo izdanje od prethodnih, a to je pre posao knjžara nego moj. Ispravke će biti dosta brojne; bile bi neprebrojne da sam smogao hrabrosti da pažljivo iščitam ono što sam napisao pre dvadeset godina. Bez teškoća ćemo shvatiti da će osta-ti puno grešaka u knjizi koju nismo u stanju da rasturimo na sastavne delove. Nebo mi je svedok da je u tome jedina korist zbog koje danas žalim zle prilike moje sudbine, unete u bro-dolom veći i znamenitiji od moga. Plectuntur Achivi.

Beleške su uvećane za više stranica koje su moji prijatelji izostavili iz prvog rukopisa, u nekim nastupima političkog opreza čiji mi motiv potpuno izmiče, jer ih ne smatram bezu-

mnijim i žešćim od ostalih. Zna se šta ja o tome mislim, i zašto ih dajem.

Ono što će proizaći kao najbitnije iz ovih dugih i dosadnih naprezanja, jeste da Jovan Zbogar nije ni Čokeov, ni Bajronov, ni Benžamena Konstana, ni gospođe Kridene; znači da je moj; a od suštinske je važnosti to reći zbog časti gospođe Kridene, Benžamena Konstana, Bajrona i Čokea.

I

Avaj! Šta je ovaj život u kome uvek ima nesreće i muka, u kome sve vrvi od zamki i neprijatelja! Jer se čaša žuči još ne isprazni a već se nova puni; i neprijatelja još ne savladamo a već se ukazaše drugi da se s njima borimo.

PODRAŽAVANJE I. H.

Malo dalje od tršćanske luke, kako se ide morskim žalom, u blizini zelenkastog zaliva Pirana, nalazi se jedan mali samostan, već odavno napušten, koji je nekada bio pod zaštitom svetog Andrije i po njemu zadržao ime. Obala, koja se sve više sužava prema tom mestu, gde se naizgled završava između podnožja planine i jadranskih talasa, čini se da sve više dobija na lepoti kako gubi u širini; jedan šumarak, gotovo neprohodan od smokava i divlje loze, kojima sveža isparenja zaliva održavaju lišće u stanju večitog zelenila i jedrosti, okružuje sa svih strana to zdanje predanosti puno tajni. Kad suton potpuno utrne i kad površina mora blago naborana vedrim dahom noći počne da njiše treperavi odraz zvezda, nemoguće je izraziti sve čari tišine i spokoja te osame. U njoj jedva da se razaznaje, zbog postojanosti koja je čini nalik večnom uzdahu, umilni zvuk vode što zamire na pesku; tek ponekad, buktinja koja prelazi horizontom s nevidljivim ribarskim čunom, baca preko valova brazdu svetlosti, koja se širi ili skuplja zavisno od uzburkanosti mora; ona ubrzo zamiče iza spruda i sve opet postaje mračno. Na ovom lepom mestu, potpuno slobodna čulnost ničim ne skreće pažnju sanjarijama duše, ona slo-

bodno uživa u prostoru i vremenu, kao da su oni prestali da se pred njom zatvaraju u skućene granice života; a čovek, čije se srce puno bura sad otvara samo za nemirna i snažna osećanja, spozna je katkad i blaženstvo dubokog mira kom ništa ne pre- ti, koji ništa ne narušava, zaustavljajući se kod samostana Sve- tog Andrije.

U blizini se, godine 1808, uzdizao jedan zamak u jednosti- vnom ali otmenom neimarskom stilu, kakav se od poslednjih ratova više ne sreće. Meštani su ga nazvali la casa Monteleone, italijaniziranim imenom jednog francuskog doseljenika, koji je tu nedavno umro, ostavljajući za sobom ogromni imetak koji je stekao baveći se trgovinom. Njegove dve kćeri su još živele u njemu. Gospodin Alberti, običan trgovac, njegov zet i ortak, stradao je od kuge u Saloniki. Nekoliko meseci po- tom, gospodin de Monteleone je izgubio ženu, majku njegove druge kćeri. Gospođa Alberti je bila iz jednog drugog braka. Po prirodi sklon tuzi, on joj se bezrezervno predao od ove po- slednje nesreće. Turobna melanholija ga je lagano izjedala između njegova dva deteta, čija umiljatost nije čak uspevala ni da ga oraspoloži. Ono što mu je ostalo od sreće samo ga je gorko potsećalo na sve što je izgubio. Osmeh mu je izgle- da ponovo zaigrao na usnama tek kako je smrt počela da mu se bliži. Kad je osetio da će mu se srce zalediti, njegovo čelo ophrvano brigama razvedrilo se na trenutak; uzeo je ruke svo- jih kćeri, prineo ih usnama, izgovorio imena Lucija i Antoni- ja, pa izdahnuo.

Gospođa Alberti je imala trideset i dve godine. Beše to os- etljiva žena, ali krotke i pomalo teške osećajnosti, koja nije bi- la sklona ushićenju i zanosima. Dosta je propatila, a nijedan bolni utisak iz života nije joj se potpuno izbrisao iz duše; ali je svoje uspomene čuvala, ne pothranjujući ih hotimice. Ni- je bila obuzeta svojim bolom i nije odbacivala osećanja koja vezuju nekim sponama one čije su se najdraže veze pokida- le. Nije se mirila sa sudbinom zato što je bila hrabra; činila je to instinktivno. Uostalom, vrlo živa mašta, koja lako odlu- ta na hrpu najraznovrsnijih stvari, uticala je da ona postane sklona zabavama, pa čak i da ih i sama iznalazi. Dugo vreme- na kći jedinica i jedini predmet brige svoje porodice, dobila je

izvanredno obrazovanje; ali budući da je običaj da se povodi za događajima bez opiranja najčešće činio njeno rasuđivanje beskorisnim, njen način procene stvari zasnivao se pre na uobrazilji nego na razmišljanju. Niko nije bio tako malo zanesen, a ipak toliko romantičan, ali to se događalo usled nedovoljnog poznavanja sveta. Najzad, prošlost je bila toliko okrutna prema njoj da ona više nije mogla da živi u stanju potpune sreće; ali njeno ustrojstvo je štitilo isto tako i od apsolutne nesreće. Kad je izgubila oca, gledala je na Antoniju kao na vlastitu kćer. Nije imala dece, a Antonija je napunila sedamnaestu godinu. Gospođa Alberti je preuzela na sebe da se stara o njenoj sreći: to joj je bila prva pomisao, a ta pomisao je blažila gorčinu drugih misli. Gospođa Alberti nikada ne bi moći da razume odbojnost prema životu, dogod oseća mogućnost da bude od koristi i još uvek voljena.

Antonijina majka je bila podlegla nekoj plućnoj bolesti: Antonija izgleda nije patila od tog oboljenja, često naslednog; ali ona kao da je isisala, iz tih grudi u koje se već bila nastanila smrt, samo loman i nesavršen život. Međutim, izrasla je i razvila se koliko je uobičajeno za njen uzrast: jedino što je u njenom vitkom i tankom stasu postojao nekakav nedostatak koji je odavao slabost; njena glava, milog izraza i puna draži, malo nagnuta ka ramenu; svetloplava kosa, nehajno povezana; blistavobeli ten, jedva oživljen nežnom nijansom najsvetlijeg rumenila; pogled malo snen, koji je urođeni slabiji vid učinio bojažljivim i nespokojnim, a koji je postajao neobjašnjivo tužan dok bi tražio udaljene predmete; sve u njoj je ukazivalo na uobičajeno stanje klonulosti i patnje. Ona uopšte nije patila; živela je nesavršenim životom i kao s nekakvim naporom. Mada od detinjstva naviknuta na najjača osećanja, taj bolni nauk nije bio nimalo otupeo njenu osetljivost i nije je učinio otpornijom prema površnijim uzbuđenjima; ona ih je, naprotiv, sve podnosila istom snagom. Činilo se da je njeno srce imalo samo jedan način da oseti, jer je još uvek imalo samo jedno osećanje i što je sve što je doživljavala potsećalo na istu nesreću - gubitak majke i oca. Tako je i najmanja okolnost budila u njoj tu žalosnu sposobnost da saoseća s drugima. Sve što je u njenoj uobrazilji moglo da dovede do tog povezivanja ide-

ja mamilo bi joj suze ili joj naprasno izazivalo drhtavicu. To drhtanje je bilo toliko često da su lekari to smatrali bolešću. Antonija, koja je znala da će ono prestati zajedno sa svojim povodom, nije delila njihovu zabrinutost; ali je rano zaključila, iz tog događaja i nekoliko drugih, da postoji nešto posebno u njenom sastavu. Shodno tome je počela da misli da je, u izvesnoj meri, u nemilosti prirode. To uverenje je toliko uvećalo njenu bojažljivost i naročito sklonost ka samoći da je uzbunila gospođu Alberti, koju je bilo lako uznemiriti, kao sve one koji nekog vole.

Uobičajile su da se šetaju obalama zaliva, sve do prvih palata koje najavljuju ulazak u Trst. Otud se pogled pružao ka moru i, tu i tamo, ka nekoliko manje ili više udaljenih mesta koja su izmicala Antonijinom vidu, ali koja joj je gospođa Alberti snagom svog opisa na neki način približila. Nije bilo dana a da ona ne govori o slavnim uspomenuama koje nastanjuju taj poetični kraj, o Argonautima koji su tu boravili, o Japigu po kome su meštani dobili ime, o Diomedu i Antenoru koji su im podarili zakone.

„Pošto pogledaš put horizonta i osmotriš tu udaljenu tamnoplavu liniju koja se odvaja od svetlijeg nebeskog azura“ - govorela joj je ona - „možeš li da nazreš kulu o čiji se vrh odbijaju sunčevi zraci? To je kula moćne Akvileje, jedne od najstarijih kraljica sveta. Od nje su ostale samo razvaline. Nedaleko od tog mesta teče reka koju mi je otac u detinjstvu pokazao, Timava, Vergilije je opevao. Taj planinski venac, što ovenčava Trst, uzdiže se gotovo strmo iznad ovih zidina i proteže s naše desne strane, od zaseoka Opićina na neizmernom prostranstvu, poslužio je kao utočište mnogim slavim narodima kroz istoriju ili zanimljivim sa svojih običaja. Tamo žive ti odvažni Tirolci čiji su ti se divljačni duh, smelost i odanost uvek sviđali; tu su i oni prijatni furlanski seljaci, čije su pastirske igre i vesele pesme postale poznate širom Evrope. Kada se krene ka nama primetićeš, malo iznad poslednjih jarbola u luci, iznad krova Lazareta, jedan deo planine koji je neizмерно tamniji od ostalih, koji je mnogo viši i čiji divovski i mračan izgled izaziva strahopoštovanje; to je rt Duino. Smatra se da je zamak koji se nalazi na njegovom vrhu, a čije puškarnice vidim odavde,

sagrađen u vreme drevne invazije varvara: narod ga još zove Atilina palata. Tokom italijanskih građanskih ratova je Dante, kog su prognali iz Firence, tu potražio utočište. Tvrdi se da je taj strašni boravak nadahnuo plan njegove poeme i da se baš tu latio slikanja pakla. Potom su ga naizmenično nastanjivale haidučke harambaše i razbojnici. U ovom veku u kom sve ble-di, bojim se da nije dopao nekom povučenom gospodaru zam-ka, koji bi mogao da istera demone iz njegovih divnih kula da bi tu uzgajao golubove.“

Takva je najčešće bila tema razgovora gospođe Alberti sa sestrom, kojoj je postepeno pokušavala da joj udahne želju da vidi nove predmete, u nadi da će je odvratiti od njenih uobičajenih pomisli; ali Antonijin karakter se nije odlikovao dovoljnom ustrajnošću da bi dugo sledio podsticaj kakve neo-bične želje. Ona je bila suviše slaba i s tako malo vere u sebe da bi se usudila da razume volju izvan svog stanja, a kako joj se njena utučenost činila prirodnom, nije ni pomišljala da je se oslobodi. Trebalo je nešto drugo a ne tek puka radoznalost da bi se na to odvažila. Grob njenih roditelja je bio sve što je znala na ovome svetu i nije pomišljala da bi trebalo da zna još nešto van toga.

„Ali Bretanja,“ govorila bi joj gopsoda Alberti, „Bretanja je tvoj zavičaj.“

„Nisu oni tamo umrli,“ odgovorila bi Antonija zagrlivši je, „i uspomena na njih ne živi tamo.“

II

Opasni su ljudi koje želja da vide krv drži budnima tokom najdužih zimskih noći i koji bi preklali nevestu kako bi se domogli njene niske bisera.

KONDOLA

Istra, koju su naizмениčno osvajale i napuštale vojske raznih naroda, uživala je jedan od onih trenutaka burne slobode koju nemoćan narod kuša između dva osvajanja. Zakoni još nisu bili povratili svoju snagu, pa je odložena pravda naizgled imala obzira i prema zločincima koje bi prevrat mogao da usreći. U velikim političkim strahovima postoji neka vrsta sigurnosti vezana za barjak prokletnika; ona može da postane barjak države i sveta, pa je čak i ljudi koji sebe smatraju vrlim poštuju iz opreza. Mnoštvo neregularnih trupa, što su ustale u ime nacionalne nezavisnosti i gotovo bez znanja vladara, zbližila je građane s ovim naoružanim četama koje su svaki čas silazile s planina i otud se rasipale po obalama zaliva. Skoro sve su bile ponesene najvelikodušnijim osećanjima, vođene najčistijom odanošću; ali u pozadini se stvarao otpor prema ovim nasilnim ljudima, za koje su politički neredi samo izgovor, opasni savez protiv svih vlada i koji svi osuđuju. Kao ljuti neprijatelj društvenih snaga, otvoreno je težio uništenju svih ustanovljenih institucija. Proglašavao je slobodu i blagostanje, a za njim su ostajala zgarišta, otimačine i ubistva. Deset zadimljenih sela već je potvrđivalo užasno napredovanje Braće zajedničkog dobra. Tako se najpre zvala, pre nego što je

prevršila sve obzire i pregazila sve zakone, krvoločna družina Jovana Zbogara.

Hajduci su se bili pojavili u Santa Kročeu, Opčini, Materiji; tvrdilo se da su osvojili čak i zamak Duino i da su podno ovog rta nasrtali, pod okriljem noći, poput izgladnelih vukova, na sve obale zaliva, gde su donosili pustošenje, strah i trepet. Prestrašeni narod je ubrzo pohrlio ka Trstu. Casa Monteleone je naročito bila daleko od toga da bude sigurno utočište. Proneo se bio glas da su samog Jovana Zbogara videli kako tumara, sred pomrčine, pod zidinama zamka. Slava mu je davala kolosalne i užasne osobine. Tvrdilo se da su prestrašeni bataljoni uzimali samo li se on pojavi. Zbog toga on uopšte nije bio običan seljanin iz Istre ili Hrvatske, kao što je većina pustošilaca koji su ga pratili. Svetina je od njega načinila unuka čuvenog razbojnika Sociviske, a ljudi iz visokog društva govore da je potomak Skenderberga, Pira današnjih Ilira. Prosti ljudi, koji su uvek zaljubljeni u čudesno, kitili su priču o njemu najneobičnijim i najraznovrsnijim epizodama; ali svi su se slagali u tome da je neustrašiv i nemilosrdan. Za kratko vreme je njegovo ime je steklo ugled iz drevnog predanja, a u slikovitom jeziku ovog naroda, kod kog se sve predstave o veličini i moći sjedinjuju u predstavi o minulom dobu, nazivali su ga stari Zbogar iako niko nije znao koliko je godina prevalio preko glave, mada niko od njegovih družbenika, ko je dopao u ruke pravde, nije mogao o njemu da pruži ni najmanje obaveštenje.

Gospođa Alberti, koja je zbog svoje lako zavodljive mašte bila podložnija prihvatanju čudnovatih ideja, a koja je postala zaokupljena Jovanom Zbogarom od trenutka kad joj je ime tog čoveka prvi put zazvonilo u ušima, bez oklevanja je osetila potrebu da napusti casu Monteleone zarad Trsta; ali svoje razloge je krila od Antonije, čije se preosetljivosti bojala. I ova je već čula kako se priča o Braći zajedničkog dobra i njihovom vođi; plakala je nad zločinima za koje su oni bili okrivljeni, pošto je priča o tome stigla do nje; ali je to slabo uticalo na njenu dušu, jer nije mogla da razume opake ljude: činilo se da izbegava da misli na njih, da ne bi bila primorana da ih mrzi. Ovo osećanje je premašivalo njene moći.

Položaj Trsta ima nečeg melanholičnog što bi pritiskalo dušu da mašta nije podstaknuta velelepnošću najraskošnijih građevina, bogatstvom najvedrijih kultura. Beše to hrbat jalove hridi, obgrljene morem; ali čovečjim naporom tu su stvoreni najdragoceniji plodovi prirode. Stisnut između nepreglednog mora i nedosežnih visina, delovao je poput tamnice; umetnost, pobednik zemlje, načnila je od njega divno boravište. Njegova zdanja, koja se poput amfiteatra pružaju od luke sve do trećeg dela planine, a iza kojih se šire, stepenasto, neizrecivo blagorodni voćnjaci, krasne kestenove šume, lugovi smokava, narova, mirti, jasmina koji svojim mirisom ispunjavaju vazduh, a iznad svega toga strogi vrh ilirskih Alpa, potsećaju putnike koji prolaze kroz zaliv na dovitljivi pronalazak korinskog kapitela: to je korpa cveća, svežeg poput proleća, što počiva podno stene. U toj zanosnoj osami, ali skućenoj, nije izostalo ništa što bi umnožilo prijatne utiske. Priroda je Trstu podarila šumarak hrasta ljutika, koji je postao mesto za uživanje: naziva se, ovdašnjim jezikom, Farnedo ili Gaj. Nikada ove poljske divote, kojima su blažene obale Jadrana omiljena zemlja, nisu rasule, na tako malo prostora, toliko zavodljivih lepota. Gaj pridružuje vrlo često svim ovim čarima onu osame; jer stanovniku Trsta, zaokupljenom dalekim promišljanjima, neophodno je gledište prostrano i neodređeno poput nade. Dok stoji na krajnjoj tački rta, s dogledom prikovanim za horizont, on uživa u traganju za jedrom u daljini, a sa Farneda se ne vidi more. Gospođa Alberti je ovde često dovodila svoju Antoniju, jer je samo tu ona pronalazila drukčiju sliku sveta od one u kojoj je njena usvojenica do tada živela, kadru da u njenoj mladoj uobrazilji izazove želju za novim osećanjima. Za živahnu dušu, Farnedo je na hiljadu milja od gradova; a gospođa Alberti se trudila da kod Antonije razvije taj poriv neizmernosti koji ublažava lokalne utiske i koji ih čini manje trajnim i manje opasnim. Ona je već imala dovoljno iskustva u životu da bi znala da biti srećan ne znači drugo do zabaviti se.

Svetkovina u Gaju hrastova imala je uostalom za gospođu Alberti najveću čar. Odgajana kao neko od koga želi da se napravi učen čovek, ona je poznavala pesnike i često je maštala o tim plesovima iz Akadije i Sicilije koji imaju toliko razdra-

ganosti u svojim stihovima. Prisećala ih se, pored nošnje, videvši istarskog pastira u lepršavoj i lakoj odeći, pretrpanoj čvorovima i trakama, pod širokim šeširom ukrašenim kiticama cveća, kako u prolazu podiže i spušta na travu jednu devojku koja mu izmiče, zastrta velom, a da je nije prepoznao, i koja nestaje, u drugoj skupini, sred druga što su joj nalik. Često se jedan glas najednom podigne među igračima, glas nekog pustolova s Apenina, koji peva nekoliko Ariostovih i Taso-vih strofa: o smrti Izabele ili Sofronija; a kod tog naroda koji je obdaren svim ovim osećanjima i koji je ponosan na sve svoje zablude, pesničke opsene su dovoljne da izmame suze. Jednoga dana, kako je Antonija sa sestrom banula sred jednog takvog skupa, zaustavio je zvuk instrumenta koji joj uopšte nije bio poznat: prišla je i videla nekog starca koji je ravnomerno prevlačio preko neke vrste gitare, sa samo jednom strunom od konjske dlake, veliko gudalo koje je otud izmamljivao promukli i jednoličan zvuk, ali koji se vrlo dobro slagao s njegovim dubokim i ritmičnim glasom. Pevao je, u slovenskim stihovima, o nesreći jadranskih Dalmatinaca koje je beda izgnala iz njihove zemlje; smišljao je bez pripreme tužbalice o napuštanju rodne grude, o lepotama krotkih sela srećne Markarske, drevnog Trogira, debelim hladovinama Korčule, o Kerzu i Oseru, gde je Medeja rasula rastrgnute Apsirtove delove; o lepom Epidauru, potpuno prekrivenom lijanderima; i o Solinu, koji je Dioklecijan voleo više nego sve blago ovoga sveta. Na zvuk njegovog glasa, slušaoci, najpre uzbuđeni, a potom razneženi i poneseni, pohrliše jecajući; jer u krhkom i nestalnom istarskom uređenju, sve simpatije postaju lične emocije, a sva osećanja strasti. Jedni su podvriskivali, drugi okupljali oko sebe žene i decu; bilo je i onih koji su zahvatali pesak i drobili ga među zubima, kao da su hteli i njih da izvade za svoju otadžbinu. Iznenadena, Antonija je krenula polako prema starcu i, osmotrivši ga izbliza, zapazila je da je slep poput Homera. Potražila je njegovu ruku da bi mu u nju stavila dukat, jer je znala da je taj dar dragocen za siromašne Morlake, koji njima kite kose svojih kćeri. Stari pesnik je prihvatio za ruku i nasmešio se, jer je primetio da je to mlada žena. Onda je, promenivši odjednom način guslanja i temu, stao da

hvali ljubavne nežnosti i draži mladosti. Više nije svirao gusle, ali je naglašavao stihove s mnogo više vatrenosti i prikupljao svu svoju snagu, poput čoveka kome je razum pomućen pijanstvom ili silnom strašću; udarao je nogama o zemlju, živo privlačeći gotovo pretrnulu Antoniju:

„Cvetaj, cvetaj,“ vikao je on, „u mirisnim lugovima Pirana, sred tršćanskih gajeva što na ružu mirišu! I sam jasmin, koji je ukras naših čestara, vene i prepušta svoj cvetak vetrovima, pre nego se otvori, kad vetar baci svoje seme u otrovane dolove Narente. Tako ćeš ti uvenuti, biljko mlada, ako rasteš, u šumama kojima vlada Jovan Zbogar.

III

Brežuljci čuju zvuk tog strašnog glasa, njihove crne stene i njihovi šumarci od toga podrhtavaju. Upozoren u snu na opasnost, narod trči kroz vresište i daje znake za uzbunu.

OSIJAN

Antonija je polako krenula put grada, oslonjena na sestru, ali tiha i zamišljena. Ime hajduka joj je po prvi put stvorilo u srcu osećaj straha za sebe samu i neodređeni nemir za sopstvenu budućnost. Mislila je na zlu kob nesrećnika koji bi im pali šaka i ne pomišljajući da bi takva sudbina mogla da zadesi nju samu, a nadahnuta beseda starog morlačkog pevača je užasnula, terajući je da shvati da je ta strašna nesreća moguća, među raznim nevoljama koje prete u životu. Ta pomisao je međutim bila toliko lišena razuma, ta opasnost toliko udaljena od svake verovatnoće, da se Antonija, koja nije imala tajni pred gospođom Alberti, nije usudila da joj poveri uzrok svoje uznemirenosti. Ona joj se približavala, pripijala uz nju s drhtavicom koju su noć koja se spuštala, mir osame i još staršnji šumovi koji su s vremena na vreme dopirali iz šume, samo pojačavali. Uzalud je gospođa Alberti pokušavala da odvrati njenu misao od osećanja koje je izgleda ispunjavalo; kako nije znala šta je moglo da je uzbudi, slučaj je hteo da ona izabere najzgodniju temu za razgovor.

„Kako je samo ozloglašen taj Jovan Zbogar!“ rekla je ona. „Koliko je bolno privlačiti pažnju ljudi po tu cenu!“

„Ipak, ko zna,“ nastavila je Antonija, „nije li ta bezumna želja da privuče njihovu pažnju izazvala toliko ispada i toliko zločina? Uostalom,“ dodala je, potajno se nadajući da će se mo-
žda i sama razuveriti, „ima nesumnjivo dosta preterivanja u onome što se pripoveda. Gotova sam da poverujem da poma-
lo i klevećemo te ljude koje nazivaju zločincima, a predstava koju imam o božjoj dobroti ne miri se baš s mogućnošću tako užasne izopačenosti.

„Blagonaklonost tvog srca te vara,“ odgovorila je gospođa Alberti. „Istina je da se apsolutno zlo protivi pravednoj ideji koju imamo o krajnjoj dobroti Tvorca i o savršenstvu njegovih dela; ali on ga je svakako smatrao neophodnim za njihovu skladnost, pošto ga je smestio u sve što je izašlo iz njegovih ruku pored dobrog i lepog. Zašto ne bi bacio u društvo proždrljive i užasne duše, koje razumeju samo misli o smrti, kao što je pustio s lanca u pustinje te zastrašujuće tigrove i pante-
re, koji piju krv životinja a da nikad ne utole žeđ? Ma kakvo da je načelo ukupnog dobra, on je hteo da dozvoli zlo u moralnom poretku; ali zar nije dao jeziva obličja određenim vrstama u fizičkom poretku, iako je on princip sve lepote, mada je obdario svoja dela tolikim čarima kad je to poželeo? Zar nisi primetila da je sa uživanjem udario odbojni pečat najmrskije ružnoće zlonamernim i opasnim bićima? Sećaš li se onog lešinara, belog kao sneg, kog je jedan poslovni prijatelj moga oca bio doneo s Malte? U njegovom izgledu nema ničeg neprijatnog; nema ničeg čistijeg i elegantnijeg od njegovog perja; kad ga neko spazi s leđa na nekom od rasutih kamenova na grobljima gde boravi, dobija želju da mu se približi i podrobno ga ispita; okrene li se poskakujući na svojim vitkim nogama i zaustavi li na vama svoje krvožedno oko, okružen širokom kožom lešine, kao sablasnom maskom, zadržtaćete od užasa i gnušanja. Ubeđena sam da i pod najprijatnijim pojavama ima svakakvog zla i da se u njima može naći, na prvi pogled, znak raspoznavanja večnog prokletstva koji im je Bog utisnuo stvarajući ih za zločin.“

„Prema tome,“ rekla je Antonija osmehnuvši se, „tvoja mašta ne pripisuje mnogo zavodljivih draži vođi Braće zajedni-

čkog dobra; mora da si stvorila čudnu predstavu o lepoti Jovana Zbogara.“

Gospođa Alberti, koja je s neopisivom lakoćom zamišljala predmete koji bi joj pali na pamet i koja je lako sebi dočarala uzor najsvirepijeg hajduka, taman se spremila da odgovori sestri kad se začuo bat užurbanog koraka iza njih, na zavoju puta.

Bilo se potpuno smrklo i svi šetači su se bili vratili udžericama rasutim po strmoj okolini. Sestre su se zaustavile drhteći, mučno upozorene mračnim slikama što su im promicale pred očima. Osluškivale su, nepomične i uzdržanog daha. Nežan, melodičan glas, od onih koji imaju moć da odagnaju brige i uznesu dušu u mirniji predeo, u savršeniji život, njihovu po metnju je preveo u prijatnu emociju.

Bio je to mlad čovek, što se moglo proceniti po njegovom tananom i čilom glasu. Bio je ogrnut kratkim ogrtačem, po venecijanski, s posuvraćenim šeširom sa perjanicom što leluja, a prolazio je poviše staze, ili bolje reći leteo sa stene na stenu, poput noćne utvare, ponavljajući refren slepog starca:

“Ako ikad izrasteš, biljko mlada, u šumama kojima vlada Jovan Zbogar, surovi Jovan Zbogar.“

Stigavši do jedne uzdignutije stene što se svojom belinom izdvajala na tamnom obrisu planine, zaustavio se i naglo prekinuo svoj refren; zatim, nakon trenutka ćutanja, ispustio je, s mesta na kom je stajao, u isti mah tako divalj, tako bolan, tako divan i tako tugaljiv povik, da se činilo da ne potiče od ljudskog glasa; u istom trenu je ovaj divlji jauk, sličan jecaju hijene koja je izgubila okot, odjeknuo na dvadeset različitih strana u šumi; neznanac je potom nestao, ponovo zapevavši svoju romansu.

Antonija se potpuno umirila tek na prilazima grada i više puta je sebi obećala, u povratku, da nikad više ne ostaje do toga doba na Farnedu. Ipak, razmišljajući od kasnije o tome, osuđivala je njegova zlodela i pronalazila, za sve što je uzbudilo, prirodna objašnjenja; ali njena krhkost i bojažljivost su bez oklevanja odneli prevagu nad nastojanjima njenog razuma. Njena osećajnost se, usled pomanjkanja spoljnog iskustva, vezivala za strašne himere: gubila se u talasu bez granica i

u njoj je raslo nespokojstvo prema svetu, koje su njeno osamljivanje, podozrivost, udaljenost od brojnih društava činili iz dana u dan sve razdražljivijim; ponekad bi taj nered ideja koje proizvodi strah išao sve do neke vrste zabludlosti, što bi kod nje izazivalo stid i užasavanje. Gospođa Alberti je to zapazila s krajnjim bolom ali, verna svom sistemu rasonode, uvek se sterala da priušti dovoljno promene njenom duhu, sve dok neka srećna i zakonita naklonost to ne podari njenom srcu. Bilo je to krajnje, ali i najugodnije i najupadljivije njeno nadanje. Ne treba u stvari nimalo očajavati zbog onih koji nisu voleli: njihov život će tek biti dopunjen, i to dopunom koja je često sudbonosna po sve ostalo u životu.